

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ДЪРЖАВАТА И ПРАВОТО
СЕКЦИЯ ПО ГРАЖДАНСКОПРАВНИ НАУКИ

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за придобиване
на образователна и научна степен „доктор“

на тема:

Договорът за потребителски кредит

Научна област: 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление: 3.6. Право

Научна специалност: Гражданско и семейно право

Шифър: 05.05.08

Докторант: Петя Петкова Стоянова

Научен ръководител: доц. д-р Николай Колев

С О Ф И Я

2023

Докторантът е зачислен в задочна форма на обучение по докторска програма Гражданско и семейно право от професионално направление ш. 3.6. Право, област на висше образование ш. 3. Социални, стопански и правни науки, със Заповед № РД-09-66 от 10.07.2015 г. на директора на ИДП при БАН, считано от 01.10.2015 г. Крайният срок на обучение, съгласно със Заповед № РД-09-88 от 11.09.2019 г. на директора на ИДП при БАН, е удължен до 01.10.2020 г.

Темата на дисертационния труд е: „Потребителският кредит – правен проблем“, която със Заповед № РД-09-122 от 17.12.2020 г. на директора на ИДП при БАН, е променена на: „Договор за потребителски кредит“. Научен ръководител е проф. д-р Поля Голева, а със Заповед № РД-09-102 от 24.11.2022 г. на директора на ИДП при БАН, за научен ръководител е утвърден доц. д-р Николай Колев.

Със Заповед № РД-09-103 от 02.12.2020 г. на директора на ИДП при БАН докторантът е отчислен с право на защита, считано от 07.12.2020 г., а със Заповед № РД-09-20 от 28.02.2023 г. на директора на ИДП при БАН е определена дата за провеждане на открито заседание за защита на дисертационен труд и е утвърден следния състав на научното жури:

Вътрешни членове на научното жури:

проф. д-р Поля Неделчева Голева

доц. д-р Николай Тодоров Колев

Резервен член:

чл.-кор. проф. д-р Иван Русчев Русчев

Външни членове на научното жури:

проф. д-р Екатерина Илиева Матеева

доц. д-р Ангел Йорданов Шопов

доц. д-р Михаил Александров Малчев

Резервен член:

доц. д-р Красимир Николов Митев

Датата за провеждане на открито заседание на научното жури за защита на дисертационния труд е 10.05.2023 г.

Дисертационният труд и материалите по защитата са на разположение в Института за държавата и правото при Българска академия на науките, на адрес: гр. София, ул. „Сердика“ № 4, и на интернет страницата на ИДП – БАН.

Съдържание:

I. Обща характеристика на дисертационния труд	6
1. Актуалност на изследването	6
2. Цел и задачи на изследването	7
3. Методи на изследването	7
4. Приноси на дисертационния труд	8
5. Обем и съдържание на дисертационния труд	10
II. Кратко изложение на основното съдържание на дисертационния труд	10
III. Публикации на автора по темата на дисертацията	27

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на изследването

Изследването на договора за потребителски кредит, предоставен под формата на заем, наричан по-долу за краткост договор за потребителски кредит, е продиктувано от няколко причини. Първата от тях е липсата на цялостно самостоятелно изследване не само на този вид договор за потребителски кредит, но и на други видове договори за потребителски кредит, предмет на правна уредба от Закона за потребителския кредит (ЗПК). Разработките по темата у нас се ограничават до курс по потребителско право, в който най-общо се разглежда и един от видовете потребителски договори, а именно договорът за потребителски кредит, без да се разграничават отделните му видове. Срещат се и някои отделни публикации, посветени най-общо на договора и новостите в правната уредба. Не на последно място следва да се отбележи и липсата на цялостно изследване върху договора за заем за потребление, който е първоизточник на изследвания вид договор.

Изложеното дава основание да се направи извод, че в българската доктрина до момента липсва цялостно и подробно изследване на договора за потребителски кредит.

Втората причина е широкото разпространение на този вид договор в практиката, както и предвидената в закона възможност потребител по смисъла на ЗПК да бъде не само български гражданин, но и всеки един гражданин на държава членка на Европейския съюз. Развитието на практиката на Съда на Европейския съюз във връзка с тълкуване на основните понятия, залегнали в Директива 2008/48/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2008 година относно договорите за потребителски кредити и за отмяна на Директива 87/102/ЕИО на Съвета, и разрешената по отправените от националните съдилища преюдициални

запитвания дават нов поглед към развитието на доктрината в областта на потребителските кредити. Породилите се проблеми в практиката, както и противоречивото разрешаване на възникналите казуси независимо от наличието на задължителна практика на Върховния касационен съд в областта на потребителския кредит, изискват намиране на разрешения на актуални въпроси, свързани със защита на потребителя по договора за потребителски кредит, предоставен под формата на заем.

2. Цел и задачи на изследването

Целите, които си поставя изследването са: установяване на същността на договора за потребителски кредит, отличаване на неговите специфики и обособяването му като самостоятелен вид договор, изследване възникването на преддоговорни отношения между страните и сключването му, разглеждане на въпросите, свързани с изпълнението, неизпълнението и последиците от неизпълнението.

Задачите на настоящото изследване са:

1. Откриване на важни практически проблеми, свързани със сключването на договора за потребителски кредит, неговото действие и изпълнението на задълженията на страните, правото на отказ от договора, изменението на договора, обявяването на предсрочна изискуемост от страна на кредитора, недействителността на договора, в светлината на практиката на СЕС, както и прекратяване на договора.

2. Предложения за изменение на действащи разрешения с цел подобряване на законодателството.

3. Методи на изследването

В настоящото изследване са използвани методът на индукцията, методът на дедукцията, сравнително-правният и екзегетичният¹ метод.

---

¹ Екзегетичният метод е тълкуването на правния текст по обективен начин. Повече за този метод на изследване вж. Бери. П. Екзегетичен метод: Произход, значение и примери. <https://bg.warbletoncouncil.org/metodo-exegetico-16930> (24.11.2022).

Използването на сравнителноправния метод в настоящото изследване позволява да се направят изводи по какъв начин Директива 2008/48/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2008 година относно договорите за потребителски кредити и за отмяна на Директива 87/102/ЕИО на Съвета е имплементирана във вътрешното ни законодателство, както и по какъв начин договорът за потребителски кредит е уреден в законодателствата на други държави извън Европейския съюз.

Методът на индукцията се използва и за съпоставяне на договора за потребителски кредит, с други сродни договори, като се извеждат общите черти, прилики и разлики, а посредством използвания метод на дедукцията се извежда дефиниция за договор за потребителски кредит, предоставен под формата на заем.

В изследването се използва и екзегетичния метод за извършване на буквално тълкуване на текстове на Закона за потребителския кредит и изясняване на смисъла с оглед на наложилата се в последните години практика за превод на юридически тестове най-често от английски на български език без редакторска намеса и използване на преведените текстове в проектозакони без съобразяване с особеностите на националното ни законодателство.

4. Приноси на дисертационния труд

Дисертационният труд е първото цялостно изследване у нас на договора за потребителски кредит, предоставен под формата на заем. Основните приносни моменти могат да бъдат обобщени, както следва:

4.1. В сравнителноправната уредба се прави съпоставяне на правната уредба на договора за потребителски кредит, предоставен под формата на заем, в ЗПК с правната уредба на договора във Великобритания, Руската федерация и Република Турция.

4.2. В дисертационния труд е изследвана правната същност на договора за потребителски кредит, предоставен под формата на заем, като вид договор за кредит и като самостоятелен потребителски договор, като са очертани специфичните за този вид договор белези.

4.3. Извършено е отграничение на договора за потребителски кредит от други сродни договори.

4.4. От общата дефиниция за договор за потребителски кредит е извлечена дефиниция за договор за потребителски кредит, предоставен под формата на заем.

4.5. Правната фигура на свързаните договори, характерна за договора за стоков кредит, не намира приложение към изследвания договор, включително и в случаите на рефинансиране.

4.6. Прави се отграничение от икономическото съдържание, което до този момент в доктрината се влага в понятието „рефинансиране на дълг“, и се извежда неговата правна същност в новирането на дълга.

4.7. Извежда се възможност договорът за потребителски кредит, който съобразно с уредбата в ЗПК не е договор *intuitu personae*, да бъде прекратен и при настъпване смъртта на физическото лице (кредитор и/или потребител), както и при поставянето му под запрещение.

4.8. В пълнота са изследвани правата и задълженията на страните по договора, като са отграничени тези от тях, които възникват в периода преди сключване на договора, от тези, които възникват в резултат на сключения между страните договор.

4.9. В контекста на динамиката на правната уредба в областта на потребителския кредит и използването на нови технологии е изяснено и понятието „изкуствен интелект“.

4.10. В дисертационния труд се правят предложения *de lege ferenda* за подобряване на законовата уредба относно изследвания договор.

5. Обем и съдържание на дисертационния труд

Дисертационният труд е с общ обем 289 страници, включително титулна страница, съдържание, списък на използваните съкращения и библиография.

В структурно отношение трудът се състои от увод, шест глави, заключение и библиография.

Направени са 280 бележки под линия.

Библиографската справка съдържа 102 заглавия, от които: 75 на кирилица (на български и руски език) и 27 на латиница (на английски и турски език). Ползваните монографии и учебници са 52, от които 44 на кирилица и 8 на латиница. Ползваните студии и статии са 26, от които 20 на кирилица и 6 на латиница. Справочната литература съдържа 24 заглавия, от които: 11 на кирилица и 13 на латиница.

II. Кратко изложение на основното съдържание дисертационния труд

Увод

В увода се посочват обектът, целите, предметът, задачите и методите на изследване. Той съдържа и кратка обосновка на актуалността на изследването, както и неговото теоретическо и практическо значение.

Глава първа

Първата глава² е посветена на историческото развитие на договора за потребителски кредит в света и в България, както и на сравнителноправната му уредба. Проследява се правната уредба на договора в Европейския съюз, както и на някои държави извън него.

В параграф първи се проследява историческото развитие на договора за потребителски кредит, като се търсят неговите корени в договора за заем за потребление. В първа точка от параграф първи се изследват наличните данни за съществуване на договори за кредит в Древна Месопотамия, в законите на Хамурапи; развитието на стоково-паричните отношения и влиянието, което оказват върху заемите и договореното възнаграждение в Древна Гърция; уредбата на договора за заем в римското право и разграничаването на обикновения заем (*mutuum*) от заема за послужване (*commodatum*); развитието на философските течения в по-ново време и развитието на договора за заем за потребление, като се стига до развитието на правната уредба в началото на XX век и периодът след Голямата депресия в САЩ, характеризиращ се с напредък на технологиите, развитие на производството, появата на нови стоки, което оказва влияние и върху развитието на потреблението и нуждата от регулиране на кредитирането на потребителите.

В точка втора на първи параграф се изследва развитието на договора за потребителски кредит и неговият първоизточник – договорът за заем за потребление в България. Обсъждат се наличните данни за заема, с или без възмездие, развитието на заемните отношения, информация за което черпим от Еклогата, стоково-паричните отношения през времето на Второто българско царство, уредбата на заема според българското

---

² Първоначално глава първа от дисертационния труд обхваща основните понятия и някои икономически термини в законовата уредба на договора, като целта е постигане на баланс в обема на отделните глави, но след проведеното обсъждане на проекта за дисертационен труд в научното звено, а и по съображения за евентуално избягване на повторения, значението на отделните понятия и икономически термини е разгледано в съответните части на изследването (бел. моя).

обичайно право. Изследването се спира и на разграничението, което първият Закон за задълженията и договорите (отм.) прави между договора за заем за потребление и договора за заем за послужване, което се запазва и в действащия ЗЗД, като проследява развитието на социално-икономическите отношения в България след 10 ноември 1989 г. и необходимостта от нова правна уредба след присъединяване на страната ни към Европейския съюз.

Правната уредба на договора за потребителски кредит според правото на Европейския съюз и в някои страни извън него, като Великобритания, Руската Федерация и Република Турция, е разгледана в параграф втори от изследването.

Първоначално договорът за потребителски кредит е предмет на уредба от Директива на Съвета от 22 декември 1986 година за сближаване на законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите-членки относно потребителските кредити (87/102/ЕИО), основана на принципа на минимална хармонизация, предоставящ възможност на държавите-членки да приемат в националното си законодателство разпоредби, които са по-благоприятни за потребителите от нормите на директивата. В резултат на предоставеното на 13.09.2002 г. от Европейската комисия на Съвета на министрите предложение за нова директива, на 22.05.2008 г. в Официалния вестник на Европейския парламент е публикувана новата Директива 2008/48/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2008 година относно договорите за потребителски кредити и за отмяна на Директива 87/102/ЕИО на Съвета. Същата се основава на принципа за максимална хармонизация, като държавите-членки биват лишени от възможността да приемат разпоредби в националното си законодателство, които са по-благоприятни за потребителите от нормите на директивата, с изключение на правото на

дискреция, което се запазва в определени случаи. Като недостатък на Директива 2008/48/ЕО се сочи неотчитането на спецификите на националните законодателства на държавите-членки.

В сравнителноправен аспект е разгледано имплементирането на Директива 2008/48/ЕО във вътрешното право на страната. Прави се извод за уредба на договора в самостоятелен нормативен акт, както и за дефиниции за основни понятия като „потребител“, „кредитор“, „договор за потребителски кредит“ и др. На потребителя с оглед на неговата защита като икономически по-слабата страна са признати правото на информация, правото на отказ от кредита, което може да бъде упражнено в 14-дневен преклузивен срок, правото на предсрочно погасяване на кредита. Отчетени са и отлики на правната уредба на договора за потребителски кредит на държави извън Европейския съюз в сравнение с тази в страната ни. Така например в Руската федерация договорът може да бъде само реален, а в Република Турция е уредено правото на т.нар. междинно плащане.

Глава втора

Втората глава от изследването е разделена на четири параграфа, първият от които е посветен на понятието „договор за потребителски кредит“.

В чл. 9, ал. 1 ЗПК се съдържа легална дефиниция на договора за потребителски кредит, от която се извежда определение за договор за потребителски кредит, предоставен под формата на заем.

Във втория параграф се разглежда правната характеристика на договора за потребителски кредит. Същият се определя като наименован договор, уреден в чл. 9, ал. 1 ЗПК, възмезден, двустранен, комутативен, консенсуален или реален, формален, главен, каузален, с продължително и периодично изпълнение.

В параграф трети се извършва отграничение на договора за потребителски кредит от други сродни договори, а именно от договора за заем за потребление, договора за заем за послужване, договора за банков кредит, договора за потребителски кредит за недвижим имот, договора за предоставяне на кредит на студенти и докторанти, договора за потребителски кредит, предоставен под формата на овърдрафт, договора за предоставяне на финансови услуги от разстояние и договора за паричен заем от инвестиционен посредник или т.нар. „маржин заем“.

Договорът, предмет на настоящото изследване, се отличава от договорите за заем за потребление, заем за послужване, банков кредит и маржин заем, по това, че може да се определи като потребителски с оглед на притежаваното от кредитополучателя качество „потребител“. Той се отличава от договора за потребителски кредит за недвижим имот, договора за предоставяне на кредит на студенти и докторанти, договора за овърдрафт и договора за предоставяне на финансови услуги от разстояние, по това, че е вид договор за потребителски кредит, който има самостоятелна уредба, по предоставяната преддоговорна информация, съдържанието, условията, при които договорите се изменят и прекратяват.

Договорът за потребителски кредит едновременно е търговски с оглед на осъществяваната от кредитора търговска и професионална дейност, но и потребителски, с оглед особената защита на потребителя по реда на специалните закони – ЗПК и ЗЗП. Кредитът, предоставен под формата на заем, е потребителски, макар още да няма ясно обособен дял на потребителското право, но същевременно спрямо него субсидиарно приложение намират някои норми на общия закон – ЗЗД.

В четвъртия параграф се определят видовете договори за потребителски кредит, като целта е да се намерят специфичните особености на изследвания договор и обособяването му като

самостоятелен вид договор. В зависимост от използваните критерии, договорите за потребителски кредит могат да бъдат класифицирани в няколко групи. Ако за критерий се вземе срокът, за който се сключва договора, се разграничават срочни договори и договори с неопределен срок. От своя страна срочните договори биват краткосрочни, средносрочни и дългосрочни. В зависимост от момента на сключване договорите биват сключени присъствено и от разстояние. С оглед участието на посредник се разграничават два вида договори – сключени непосредствено между страните договори и чрез посредник. Според вида на договорената лихва договорите за потребителски кредит биват с фиксирана, променлива и комбинирана лихва. В зависимост от наличието на предоставено обезпечение при сключване на договора се разграничават договори с предоставено обезпечение и необезпечени договори.

От извършената класификация на договорите за потребителски кредит се прави извод, че изследваният вид договор може да бъде сключен само като срочен и в зависимост от продължителността на срока, за който е сключен, той може да бъде краткосрочен, средносрочен и дългосрочен. На следващо място договорът може да бъде сключен между страните присъствено и от разстояние, като в последния случай следва да се приложат правилата за сключване на договори от разстояние. Сключването на договор с или без участието на посредник има значение за цената, която потребителят ще плати за ползването на предоставените му парични средства, а отделно от това отговорността на посредника би могла да бъде ангажирана при увреждане интересите на потребителя във връзка с получената преддоговорна информация и предоставянето на подходящи разяснения преди сключване на договора. Страните по договора са свободни да уговорят вида на лихвата. Не на последно място договорът може да бъде обезпечен с допустимите видове обезпечения, а може да бъде сключен и без предоставяне на обезпечение от страна на потребителя.

Глава трета

Третата глава от изследването е разделена на шест параграфа и е посветена на сключването, изменението и прекратяването на договора за потребителски кредит.

Първият от параграфите разглежда възникването на предоговорни отношения. Отделено е място и на рекламата за потребителски кредит, по отношение на която изискванията не са ясно посочени от законодателя. Рекламата следва да посочва лицето, което рекламира кредитния продукт, и условията, при които кредиторът предлага кредит. На следващо място тя трябва да е ясна, разбираема, лесна за виждане и да е придружена от представителен пример. Рекламата трябва да посочва по ясен и разбираем начин и необходимостта от сключването на договор за предоставяне на допълнителна услуга, както и да съдържа посочената в закона информация за потребителя. Не на последно място тя не трябва да въвежда потребителя в заблуждение и да предизвиква грешни представи относно предоставяния кредитен продукт.

В същия параграф се отделя място и на предложението и начина, по който то се отправя, разглежда се кои лица могат да бъдат предложители или оференти, от една страна, и от друга страна – адресати на предложението, както и на неговото съдържание.

Изследването отделя място и на въпроса, свързан със съдържанието на предоставената от кредитора предоговорна информация.

Вторият параграф е посветен на страните, предмета, цената и формата на договора за потребителски кредит. Във връзка със страните се разглеждат понятията „потребител“ и „кредитор“, във връзка с въпроса за цената на договора – понятието „лихвен процент по кредита“, а във връзка с въпроса, свързан с формата на договора – значението на понятието

„форма“. Разграничени са случаите, при които в ЗПК под понятието „форма“ се разбира „бланка, формуляр“, от случаите, при които под „форма на кредита“ се разбира вида кредит, който кредиторът предоставя на потребителя, и от случаите, при които под „форма“ се разбира „форма за действителност“.

В съответствие с практиката на СЕС е разгледано и понятието „основен предмет на договора“.

Прави се извод, че договорът за потребителски кредит се сключва между страни, които законът ясно определя като кредитор и потребител, а притежаването на специфично качество на една от страните по договора определя принадлежността на договора към групата на потребителските договори, които получават законова закрила.

Предметът на договора се извлича посредством тълкуване и това са паричните средства, които могат да бъдат предоставени в български лева или чуждестранна валута.

Уговорената по договора лихва има възнаградителен характер и представлява цената на предоставения кредит. Дължимите такси и комисионни, които кредиторът събира по повод предоставени на потребителя услуги във връзка с отпуснатия кредит, не са част от дължимата от потребителя насрещна престация по договора.

Установява от закона писмената форма е форма за действителност на договора.

В третия параграф е разгледан договорът за потребителски кредит при общи условия. Направен е извод, че изготвените от кредитора общи условия следва да бъдат приети от потребителя. Въведеното от чл. 11, ал. 2 ЗПК изискване за подписване на всяка страница от общите условия не е удачно разрешение, защото подписът може да е поставен формално и

потребителят да не е прочел и да не е разбрал общите условия. Изведено е заключение, че следва да се въведе изискване за еднократно подписване на общите условия, като е направено предложение да се въведе изискване за подписване на декларация от потребителя за приемането им.

В параграф четвърти е отделено място и на правната фигура на свързаните договори, като е направен извод за приложението им към договора за стоков кредит и договора за тайм-шеринг, но не и към договора за потребителски кредит, предоставен под формата на заем. Изведен е и извод за отсъствие на фигурата на свързани договори в случаите на рефинансиране на потребителски кредит.

Петият параграф на глава трета е посветен на въпросите, свързани с изменение на договора за потребителски кредит³. Изследваният договор, както и всеки друг договор, може да бъде изменен в рамките на договорната свобода на страните. Измененията могат да засегнат както индивидуално уговорените условия, така и общите. Те следва да бъдат извършени в изискуемата писмена форма и имат сила между страните от момента на приемането им от потребителя. Разгледана е възможността кредиторът едностранно да промени лихвения процент при наличие на предвидените в закона предпоставки, при уведомяване на потребителя. Направени са изводи в няколко насоки. На първо място това е необходимостта от изменение на законовата уредба, позволяващо на потребителя да вземе информирано решение преди извършеното от кредитора едностранно изменение на лихвения процент. На следващо място е нужно предвиждането на възможност за уведомяване на потребителя на посочен от него електронен адрес. На трето място по

---

³ Въпросите, свързани с изменение и прекратяване на договора, в структурата на голяма част от изследванията логически заемат своето място след въпросите, свързани с изпълнението и неизпълнението на договора. В настоящото изследване са разгледани само спецификите на изследвания договор, които го отличават от останалите видове договори в правния мир и го обособяват като самостоятелен вид договор.

отношение изменение на специално договорените между страните условия, това е необходимостта от въвеждане на изисквания, свързани с отказ от приемане на изменението, който следва да бъде извършен в писмена форма, а също така въвеждане на едномесечен срок за приемане на измененията, считано от уведомяването за това, какъвто срок е предвиден за общите условия.

Последният параграф шести от глава трета е посветен на прекратяване на договора за потребителски кредит. Разгледани са моментът, в който настъпва прекратяването на договора, както и специалните основания за това, каквито са отказът от сключения договор и предсрочното му погасяване.

Като резултат от извършеното изследване на специалните основания, на които се прекратява договорът за потребителски кредит, е направен извод, че в ЗПК прекратяването на договора за потребителски кредит, настъпило в резултат на упражнено от потребителя право на отказ, се различава от прекратяването на свързаните договори и договора за овърдрафт поради извършен отказ от право от потребителя, което е още един аргумент в подкрепа на самостоятелния характер на изследвания договор.

Глава четвърта

Четвъртата глава от дисертационния труд е разделена на два параграфа, в първия от които са разгледани правата и задълженията на потребителя, а във втория – тези на кредитора.

Първият параграф от глава първа на свой ред е разделен на две части, първата от които е посветена на правата на потребителя, които са разгледани в поредността, в която те възникват от момента на получаване на преддоговорна информация до момента на прекратяване на договора.

Едно от най-важните права на потребителя, което е и право на всеки потребител по потребителските договори, е правото му на информация, която той има право да получи преди сключване на договора и по време на действието му. Преддоговорната информация следва да бъде предоставена по ясен и разбираем начин, като за изясняване смисъла на това законово изискване в изследването са разгледани решения на СЕС.

Правото на информация е отграничено от правото на потребителя да получи подходящи разяснения във връзка с предлагания кредит. Целта на предоставянето на разяснения е потребителят да може да вземе информирано решение относно вида на договора.

В резултат на извършеното изследване са направени предложения *de lege ferenda* за предоставяне на преддоговорна информация и подходящи разяснения на потребителя на езика на държавата, чийто гражданин е той, както и да бъде регламентиран въпросът за чия сметка следва да бъдат разносните по превода. На следващо място се предлага да се определи вида и обема на информацията, която потребителят следва да предостави на кредитора.

Специфично право на потребителя, което е специфично за потребителските договори, е правото му на отказ от договора. Уреденото в чл. 29 ЗПК право на отказ от договора се различава от правото на отказ по чл. 50-57 ЗЗП, и се прилага само спрямо потребителските кредити. Наличието на специфика при упражняване на правото на отказ от потребителя по договора за потребителски кредит е и разпоредбата на чл. 31 ЗПК, която изключва приложението на чл. 50 ЗЗП при упражняване на правото на отказ от договора, сключен извън търговския обект.

С оглед подобряване на законодателството се предлага нормата на чл. 29а ЗПК да бъде отменена и вместо нея да бъде възстановен минималният праг на потребителския кредит.

В изследването са посочени различни виждания относно същността на правото на отказ, според едното от които това е предвидено в закона потестативно право с едностранно волеизявление да се предизвика промяна не само в правната сфера на потребителя, но и в правната сфера на неговия съконтрагент. Волеизявлението за сключване на договора за потребителски кредит е действително. Упражняването на правото води до прекратяване на договора и възникналото от него облигационно отношение. Според второто становище правото на отказ представлява право на отказ от направено волеизявление. Потребителят вече не е обвързан от волеизявлението, насочено към сключване на договора, ако се е отказал своевременно. До този момент е налице висяща недействителност. Правото на разваляне е преобразуващо право, като развалянето е едно последващо оттегляне на действие чрез противно поведение.

В изследването са разгледани и предпоставките, при които потребителят може да упражни правото си на отказ.

Друг вид право, което е специфично за потребителя по изследвания договор, е правото му на предсрочно погасяване на кредита, имплементирано в чл. 32 ЗПК. Отделя се място и на правните последици от упражняването му.

В първата част се посочва и правото на защита на потребителя, като защитата по реда на ЗЗП не е предмет на изследването.

Втората част от първия параграф на глава четвърта е посветена на задълженията на потребителя. Сред тях е задължението на потребителя да предостави информация на кредитора, което се извлича от чл. 16, ал. 1 ЗПК.

Сред основните задължения на потребителя са задължението му да върне предоставения му кредит, както и да плати цената по договора, както и дължимите такси, комисионни и други разходи, свързани с договора за кредит. Във връзка с основните задължения на потребителя е разгледано съдържанието на понятието „обща разходи по кредита за потребителя“ в светлината на практиката на СЕС.

Вторият параграф на глава четвърта е разделен на две части, първата от които е посветена на правата на кредитора по договора за потребителски кредит, а втората – на неговите задължения.

Сред правата на кредитора е правото му на предсрочна изискуемост при неизпълнение на задължението на потребителя да плаща в срок дължимите вноски по кредита. В изследването са съпоставени нормите на чл. 432 ТЗ и чл. 71 ЗЗД, като се прави извод, че при неизпълнение от страна на потребителя на договора за потребителски кредит приложение ще намери нормата на чл. 71 ЗЗД. Посоченото право на кредитора се разглежда и в светлината на задължителната практика на ВКС - ТР № 8/02.04.2019 г. на ОСГТК на ВКС по тълк.д. № 8/2017 г., ТР № 3/27.03.2019 г. на ОСГТК на ВКС по тълк.д. № 3/2017 г. Отделено е място и някои решения на СЕС.

Сред правата на кредитора са и субективното потестативно право на едностранна промяна на лихвения процент по чл. 10, ал. 3 ЗПК, правото на едностранна промяна на общия разход по кредита, правото на такси и комисионни за допълнителни услуги по чл. 10а, ал. 1 ЗПК, както и правото да откаже кредита, изведено от чл. 18, ал. 1 ЗПК. Във връзка с правото на кредитора да откаже кредита се прави предложение относно формата за уведомяване за отказа.

Втората част на параграф втори е посветена на задълженията на кредитора, едно от които е задължението му да предостави информация на

потребителя по чл. 5, ал. 1, ал. 7 и ал. 13 ЗПК, както и по чл. 26, ал. 4 ЗПК. Във връзка със задължението на кредитора да предоставя информация на потребителя е и задължението му по чл. 5, ал. 8 ЗПК да постави на видно място в помещенията за обслужване на клиенти информация относно общите условия, тарифите и реда, по който кредиторът предоставя потребителски кредити, както и задължението му по чл. 33а, ал. 4 ЗПК да публикува на страницата си в интернет използваната методика и размера на референтния лихвен процент. Разглежда се понятието „методика за определяне на лихвен процент“, като се прави опит да се определи значението на използваната методика за определяне на лихвения процент.

От задължението да предостави информация е отграничено задължението на кредитора да предостави подходящи разяснения. Прави се извод, че разясненията могат да бъдат предоставени както в устна, така и в писмена форма, но преди сключване на договора.

Внимание се отделя и на регламентираното в чл. 16 ЗПК задължение на кредитора да извърши оценка на кредитоспособността на потребителя.

Целта на извършената оценка е предпазване на потребителите от свръхзадлъжнялост и неплатежоспособност. Посредством извършената от кредитора оценка се гарантира ефективна защита на потребителите срещу безотговорното сключване на договори за кредит, които надхвърлят финансовите им възможности и могат да доведат до неплатежоспособността им. Разгледани са и възможностите, с които разполага кредиторът при извършване на оценката: 1. да одобри искането за отпускане на кредит изцяло или частично, когато оценката е положителна, или 2. да го отхвърли, когато оценката е отрицателна.

Направен е извод за необходимостта от въвеждане на едно и също задължение за извършване на оценка от кредиторите независимо от размера на кредита с оглед създаване на еднакви гаранции за защита

правата на потребителите, включително и по т.нар. „бързи кредити“, за да може да бъде ангажирана отговорността на кредиторите, които предоставят кредити на потребители с кредитна задължнялост, което е предпоставка за увеличаване на т.нар. „лоши кредити“.

Не на последно място е разгледано и задължението на кредитора да приеме предсрочно и частично плащане, като се прави извод, че нормите на чл. 32, ал. 2 и чл. 33, ал. 3 ЗПК са установени в интерес на потребителя с цел гарантиране на неговата защита.

В заключение от извършеното изследване на правата и задълженията на кредитора се прави извод, че за някои от правата, като правото на кредитора да цедира вземането по договора за потребителски кредит е достатъчно да остане задължението за уведомяване и е достатъчна препращаща норма към общата уредба на договора за цесия в ЗЗД. Предлага се при условие на бързо променящи се икономически условия, както и с оглед на последиците, настъпили от пандемията, причинена от Ковид-19, въвеждане на периодичност на оценката на кредитоспособността на потребителя при предоставяне на потребителски кредит над определен размер и с по-продължителен период на погасяване, с оглед намаляване случаите на неизпълнение на задълженията от потребителя, както и въвеждане на възможност при увеличаване кредитоспособността на потребителя последният да има право да предоговори с кредитора по-благоприятни условия за връщане на остатъка от кредита, съответно при влошаване на кредитоспособността на потребителя последният да има възможност да предоговори с кредитора по-облекчени условия за определен период от време, което ще подобри събираемостта на кредитните задължения.

Прави се извод, че в сравнение с класическия заем за потребление кредиторът притежава право едностранно да промени лихвения процент и

общия разход по кредита при наличие на предвидените в закона предпоставки. Освен право на възнаградителна лихва той има право да получи такси и комисионни за допълнителни услуги, предоставени на потребителя във връзка със сключения договор за кредит.

Кредиторът има и специфични преддоговорни задължения. Такива са задълженията за предоставяне на преддоговорна информация, за даване на подходящи разяснения и за извършване оценка кредитоспособността на потребителя. За разлика от заемодателя по договора за заем за потребление кредиторът не само не може да откаже получаване на предсрочно и частично плащане, нещо повече той е длъжен да го приеме.

С оглед подобряване на законодателството в областта на правата и задълженията на страните по договора за потребителски кредит, се правят предложения *de lege ferenda*.

Глава пета

В глава пета от изследването са разгледани последиците от неизпълнението на договорните задължения на страните по договора. Главата е разделена на четири параграфа, първия от които е разделен от своя страна на две части. Първата част разглежда неизпълнение на задължението на потребителя да предостави информация, а втората – неизпълнението на преддоговорните задължения на кредитора да предостави преддоговорна информация и неизпълнение на задължението му да извърши оценка на кредитоспособността на потребителя.

Във втория параграф се изследват последиците от неизпълнението на задълженията на кредитора за предоставяне на информация и на подходящи разяснения на потребителя, както и на задължението за приемане на предсрочно и частично плащане. Прави се извод, че последиците, които възникват в резултат на неизпълнение на

преддоговорните задължения на страните обосновават правото на кредитора да откаже предоставяне кредит на потребителя или възможност потребителят да упражни правото на отказ от договора, както и да претендира обезщетение по общия ред.

Третият параграф е посветен на последиците от неизпълнението на задълженията на потребителя да плати паричната сума, както и дължимите лихви, такси, комисионни и други разходи, свързани с кредита.

В четвъртия параграф се прави отграничение на правните последици, които настъпват в резултат на предсрочна изискуемост и отказ от договора за потребителски кредит, от правните последици, които настъпват в резултат на рефинансиране на дълга. Последното представлява по правната си същност новиране на дълга, като в изследването се посочват предпоставките за извършването му.

Глава шеста

Последната шеста глава е разделена на пет параграфа, в които са разгледани основанията за недействителност на договора за потребителски кредит, в първия от които - противоречие със закона, във втория - заобикаляне на закона, в третия - липсата на форма, в четвъртия – липсата на елементи от фактическия състав и в петия – липсата на информация за правата на потребителя.

В първия параграф се прави извод, че всяко едно противоречие на клауза от договора за потребителски кредит на императивна норма на ЗПК е нарушение на закона, поради което и клаузата от договора – нищожна.

Във втория параграф се разглеждат отделни случаи на заобикаляне на закона, като се прави опит за класифицирането им. При заобикаляне на изискванията на ЗПК следва да се имат предвид случаите, при които се заобикаля забраната на чл. 10а, ал. 2 ЗПК за заплащане на такси и

комисионни за действия, свързани с усвояване и управление на кредита; заобикаляне на забраната на чл. 19, ал. 4 ЗПК за надвишаване на годишния процент на разходите над петкратния размер на законната лихва; задължаване на потребителя да извършва плащания на битови такси чрез банката – кредитор и други, водещи до постигане на непозволена от закона цел.

В трети, четвърти и пети параграф са разгледани специалните основания за недействителност на договора за потребителски кредит като липса на форма, липса на посочен общ размер на кредита и условия за усвояването му, липса на договорен лихвен процент по кредита и условия за прилагането и изменението му, липса на описана методика за изчисляване на референтния лихвен процент, липса на годишен процент на разходите по кредита и общата дължима сума, липса на условия за издължаване на кредита и на погасителен план и липса на информация за правата на потребителя. Разгледано е съдържанието на понятията „обща сума, дължима от потребителя“ и „годишен процент на разходите“.

Заключение

В заключението са обобщени резултатите от изследването върху договора за потребителски кредит, предоставен под формата на заем, както и направените предложения *de lege ferenda*.

III. Публикации на автора по темата на дисертацията

1. За размера на дължимата държавна такса при иск за прогласяване на нищожност на клаузи от договор за потребителски кредит. – В: Сборник с доклади от VII национална конференция на докторантите в областта на правните науки. София: ИДП – БАН, 2017, с. 198-203, ISSN 2603-3011.

2. Дължима ли е възнаградителна лихва върху непадежирали вноски при настъпила предсрочна изискуемост на кредита и действителна ли е

такава клауза в договор за потребителски кредит. – В: Сборник с доклади от VIII национална конференция на докторантите в областта на правните науки. София: ИДП – БАН, 2018, с. 218-226, ISSN 2603-3011.

3. Видове такси и комисионни, събирани от банките при сключен договор за потребителски кредит. – В: Сборник с доклади от национална конференция „Актуални правни предизвикателства в икономиката“. Варна: ИУ – Варна, 2019, с. 209-219, ISSN 2603-5073.

4. Момент на изискуемост на падежирали и непадежирали вноски по договор за потребителски кредит. – В: Сборник с доклади от IX национална конференция на докторантите в областта на правните науки. София: ИДП – БАН, 2020, с. 89-98. ISSN 2603-3011.

5. Правно значение на оценката на кредитоспособността на потребителя. – В: Сборник с материали от Втори интердисциплинарен докторантски форум. София: ЦО – БАН, 2019, с. 66.

6. Отграничение на договора за потребителски кредит от договора за банков кредит. – В: Сборник с доклади от Втора национална научна конференция „Правото и бизнесът в съвременното общество“. Варна: ИУ – Варна, 2019, с. 391-397, ISSN 2603-5073.

7. Правно значение на методиката за определяне на лихвения процент при потребителските кредити. – В: Сборник с доклади от юбилейна международна научна конференция „Икономическа наука, образование и реална икономика: развитие и взаимодействие в дигиталната епоха“. Варна: ИУ – Варна, 2020, с. 330-340, ISBN 978-954-21-1040-8.